

nőről (Fábri Anna), valamint a Fiumében született Ödön von Horváth és Mikszáth Kálmán kapcsolatáról (Mann Jolán).

A kötet erénye egyben hátránya is: nem kíván lezárt Fiume-képet adni, hanem részelemzéseket, javaslatokat kínál továbbgondolásra. A széles értelmezői környezetben mozgó tanulmányok művelődéstörténeti, történelmi és irodalmi szempontokat vonnak be az elemzésbe, de mindennek háttérében komoly filológiai munka áll. Ennek következtében látható, miképpen alakítják a Fiume-képet a múlt darabjai és a jelen interpretációi. A többnemzetiségű szerzőgárda igyekszik beemelni saját nemzeti diszkurzusát is, így nemcsak egyes személyek alkotják meg szövegeiket Fiuméről, hanem a horvát és a magyar kultúra is. A Fiume-szöveg kialakítása akkor válhatna még érdekesebbé, ha még több kulturális nézőpontot (például az olaszt vagy a németet) be tudnának vonni az elemzésbe, és képesek lennének azokat ütköztetni; a tanulmánykötet ugyanis leíró jellegű, hiányzik belőle bármiféle vitapozíció kialakítása, ami elengedhetetlen feltételnek tűnik a továbbgondoláshoz.

VALUSKA LÁSZLÓ

(Szerkesztette Kiss Gy. Csaba,
fordította Ladányi István, ELTE BTK
Művelődéstörténeti Tanszék – Kortárs
Kiadó, Budapest, 2004, 196 oldal, 1950 Ft)

Az elsodort város *Emlékkötet a Budapestért folytatott harcok 60. évfordulójára 1944/45*

Egy nemzet történelmében számos olyan esemény van, melyek lankadatlanul foglalkoztatják az utókort. Huszadik századi történelmünkben ilyen a második világháború és különösen Budapest hosszú, véres ostroma.

A Markó György – korábban a Történeti Hivatal elnöke, még előbb a Hadtörténeti Levéltár vezetője – által szerkesztett kötet különösen érdekes olvasmány. A történetési protokoll szerint ugyanis egy ilyen témát a hadtörténet keretein belül kellene tárgyalni, majdnem kizárólag a harcoló felek katonai irathagyatéka alapján. A publikált szövegek többsége azonban, bár belül marad a tudományos paradigmán, sokkal szélesebbre veszi vizsgálódásának körét.

A szép kiállítású kötetben egyaránt helyet kaptak az átfogó jellegű, a problémát a „nagypolitika” dimenziójában tárgyaló tanulmányok, mint Borus Józsefé, amely a szembenálló felek tervein keresztül lényegében arra a kérdésre keresi a választ, miért kellett Budapestet rommá lőni és lövetni, vagy Lippai Péteré, amely a felmentési kísérleteket tárgyalja; valamint az olyan – a harcok lefolyása szempontjából nagyon is fontos –

részkérdésekkel foglalkozó szövegek, mint például a német csapatok légi ellátását tárgyaló, Kovács Zoltán András által jegyzett kitűnő munka. A gyűjteményben külön tanulmány foglalkozik a román csapatok szerepével és tevékenységük értékelésével Bernád Dénes tollából. Mindemellett helyet kaptak olyan kiváló szerzők, mint Számvéber Norbert, aki a páncélos alakulatok jelentőségét vizsgálja, vagy Szabó Péter, aki a honvédalakulatok részvételére koncentrál.

A(z) elvileg száraz hadtörténeti okfejtések egyrészt egyes – korántsem véletlenül – kiemelt momentumokon keresztül mutatják be a két szembenálló fél elkeseredett küzdelmét, másrészt a csata emberi dimenzióit is felvillantják. Ebből a szempontból külön figyelmet érdemel Kalakán László írása, amely jelentős mértékben támaszkodik a még élő szemtanúk emlékeire. Hasonló irányú a kötet egyetlen nem hadtörténeti szerzőjének, Pető Andreának a tanulmánya is a *Női emlékezet és ellenállás* címmel. Mindkét szöveg – amellet, hogy választott tárgyát körültekintően mutatja be – érdekes adalékokkal szolgál a történelmi emlékezet és tudat kialakulásának kérdéséhez.

A kötet tanulmányainak külön érdeme, hogy miközben a konkrét

problémakört – Budapest ostromát – alaposan és a részletekre kiterjedően tárgyalják, egyúttal közelítően fogó képet adnak a hatalmas erőpróbáról, amely hosszabb ideig tartott, mint Franciaország 1940-es teljes megsemmisítése. Emellett olyan általános érvényű kérdéseket is megvilágítanak, mint például hogy miként alkalmazhatók a harckocsi-alakulatok városi körülmények között, vagy milyen hatékonysággal lehet légi úton ellátni a csapatokat – természetesen az adott technikai körülmények között.

A nálunknál boldogabb sorsú nemzetek történelmében a második világháború vége egyértelműen pozitív esemény, hiszen a náci megszállás után az „angolszász” csapatok vonultak be, demokráciát és jólétet teremtve. Nálunk a helyzet korántsem egyértelmű, mert – ahogyan az a jelen kötet majd minden szerzője számára is visszatérő probléma – a „felszabadulás” a civil lakosság jelentős részének életében csak egy pillanatig tartott, és szinte azonnal kezdetét vette egy másfajta megszállás, amely a korábbi üldözötteket is érinthette-érintette.

A kötethez két nagyon értékes és haszonnal forgatható melléklet is társul. Ezek egyike Balog Péter összeállítása Budapest korabeli közterületeinek elnevezéséről, a város ak-

kori térképével kiegészítve. De számomra nagy élményt jelentett a kötet végén publikált, 1945. februári német légi felvétel böngészése is.

Az új élet kezdeteiről – a szerkesztő ígérete szerint – a tervezett második kötetben olvashatunk majd.

ÖTVÖS ISTVÁN

(Szerkesztette Markó György,
PolgART Kiadó, Budapest, 2005,
416 oldal, 4490 Ft)

**„Áll az idő és máll a tér”
Babits István levelei a keleti
frontról és a hadifogságból
1915–1920**

Megsárgult levelek minden család fiókjában akadnak. A még élő nagyszülők mellett ezek mesélik a legtöbbet a család mindennapjairól: arról a világról, amelyben éltek. Ezért felbecsülhetetlen érték egy-egy levélgyűjtemény.

Babits István – Babits Mihály öccse –, akinek leveleit kezében tartja az olvasó, 1895. szeptember 21-én született. Édesapja korán meghalt, így gimnáziumi tanulmányait a család csak nagy anyagi nehézségek árán tudta biztosítani. Bár a fiatalembert alap-

vetően a statisztika vonzotta, a családi hagyományokhoz híven Budapesten a jogi egyetemre iratkozott be. A szűkös anyagi lehetőségek által kijelölt keskeny mezsgyén építgette volna karrierjét, ha egyik pillanatról a másikra „ki nem üt” a világháború, s a „boldog békeidők” világát egyre gyorsabb ütemben el nem nyeli. Babits István, hogy elkerülje a sorozást, s reményei szerint tisztként szolgálhasson, önkéntesnek áll. A cs. és kir. 44. közös gyalogezredhez kerül, amelynek kötelékében aztán 1916 legelején az orosz frontra vezénylik. Végigcsinálja az állásháború ráeső részét, majd miután a Bruszilov-offenzíva csapásai alatt egy rövid időre szétesik a front, véres harcokat követően orosz fogságba esik. Így lesz ő is egy abból a sok százezer magyarból, akik a 20. század folyamán hadifogolyként személyes tapasztalatokat szereztek Oroszország belső életéről. A fogságban több tábort is

megjár – minden tábor külön világ. Éppen hogy beleszokhatna a mindennapi életbe, amikor kitör a februári forradalom. A hadifogolytáborokban is megjelenik a politika: megkezdődnek a gyűlések, s velük a szociáldemokrata, később a bolsevik agitáció. A tisztikar – kinevezése időközben megérkezett otthonról – erősen megosztott. A Bajkál vidékét végül amerikai-ja-

